

ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ ДЕТЕРМІНАНТ
ДИСТИНКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИEMPIRICAL ANALYSIS OF PERSONAL DETERMINANTS
OF DISTINCTIVE BEHAVIOR

У статті представлено емпіричний аналіз особистісних детермінант дистинктивної поведінки здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей. Дистинктивність трактується як соціальна активність, що підкреслює унікальність і самобутність особистості через її індивідуальний стиль самовираження, який може відхилятися від усталених соціальних норм і очікувань. Дослідження проведено на вибірці з 399 осіб із використанням 16-факторного опитувальника Р. Кеттела та методики акцентуацій характеру К. Леонгарда і Х. Шмішека. Розроблено фрагмент емпіричної карти компонента особистісної детермінації, що поєднує індивідуально типологічні характеристики та типи акцентуацій характеру. З метою уніфікації різнорідних шкал показники стандартизовано за допомогою Z-оцінок, після чого визначено інтегральний рівень дистинктивної поведінки за межами $M - 0,5\sigma$, $M \pm 0,5\sigma$, $M + 0,5\sigma$. Перевірку статистично значущих зв'язків між рівнями виразності особистісних факторів, типів акцентуацій і рівнем дистинктивної поведінки здійснено за χ^2 критерієм Пірсона. Результати дослідження виявили статистично значущі взаємозв'язки між низкою факторів особистості за методикою Р. Кеттела та рівнем прояву дистинктивної поведінки. Зокрема, підвищені показники за факторами В (інтелект), С (емоційна стійкість), Н (сміливість), Q3 (самоконтроль), Q1 (радикалізм) та Q2 (нонконформізм) що свідчить про їхню роль як особистісних предикторів схильності до дистинктивності. Водночас значущі взаємозв'язки зафіксовано також для факторів Е (домінантність), G (нормативність – імпульсивність), І (чутливість – жорсткість), М (мрійливість), N (дипломатичність – прямоти) та Q4 (напруженість), показники яких переважно перебували в межах помірних значень. Аналіз типів акцентуацій характеру показав, що гіпертимний і демонстративний типи частіше поєднуються з високими рівнями дистинктивної поведінки, тоді як педантичний тип демонструє позитивний зв'язок із дистинктивною поведінкою за середнього рівня виразності акцентуації. Високий рівень виразності тривожного та дистимічного типів акцентуацій асоціюється з нижчим рівнем дистинктивної поведінки. Отримані результати поглиблюють уявлення про роль акцентуацій характеру в структурі дистинктивної поведінки студентів технічних спеціальностей.

Ключові слова: дистинктивна поведінка, особистісні детермінанти, індивідуально-типологічні характеристики, акцентуації

характеру, риси особистості, стандартизація результатів, Z-оцінки, студенти технічних спеціальностей.

The article presents an empirical analysis of the personal determinants of distinctive behavior among students of technical specialties. Distinctiveness is construed as a form of social activity that emphasizes an individual's uniqueness and originality through a personal style of self-expression that may deviate from established social norms and expectations. The study was conducted on a sample of 399 participants using R. Cattell's 16 Personality Factors Questionnaire (16PF) and the Character Accentuations methodology by K. Leonhard and H. Shmishek. A fragment of an empirical map of the personal determination component was developed, combining individual-typological characteristics and character accentuation types. To unify heterogeneous scales, the indicators were standardized using Z-scores, after which an integral level of distinctive behavior was determined with thresholds at $M - 0.5\sigma$, $M \pm 0.5\sigma$, and $M + 0.5\sigma$. Statistical significance of associations between the levels of personal factors, accentuation types, and the level of distinctive behavior was assessed using Pearson's chi-square test. The results revealed statistically significant associations between several personality factors (per Cattell) and the level of distinctive behavior. In particular, higher scores on factors B (Intelligence), C (Emotional Stability), H (Social Boldness), Q3 (Self-Control), Q1 (Radicalism), and Q2 (Nonconformity) showed statistically significant positive associations with the expressed level of distinctiveness, indicating their role as personal predictors of a propensity for distinctiveness. Significant associations were also recorded for factors E (Dominance), G (Rule-Consciousness vs. Impulsivity), I (Sensitivity vs. Tough-Mindedness), M (Imagination), N (Diplomacy vs. Forthrightness), and Q4 (Tension), whose indicators predominantly fell within moderate ranges. The analysis of accentuation types showed that the hyperthymic and demonstrative types are more often associated with higher levels of distinctive behavior, whereas the pedantic type demonstrates a positive association at a medium level of accentuation. A high level of the anxious and dysthymic accentuation types is associated with a lower level of distinctive behavior. The findings deepen the understanding of the role of character accentuations in the structure of distinctive behavior among students of technical specialties.

Key words: distinctive behavior, personal determinants, individual-typological characteristics, character accentuations, personality traits, standardization of results, Z-scores, students of technical specialties.

УДК 159.99

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.78.1.13>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Гаваза Л.В.

аспірантка кафедри психології та педагогіки

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID ID: 0009-0009-2386-0090

Постановка проблеми. Проблема визначення особистісної детермінації, що впливає на прояв дистинктивної поведінки, залишається актуальною, але маловивченою, особливо серед здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей. Це зумовлює необхідність емпіричного аналізу впливу особистісних рис та типів акцентуацій на рівень дистинктивної поведінки.

Мета та завдання статті:

– скласти емпіричну карту дослідження для систематизації показників особистісної детермінації дистинктивної поведінки здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей;

– стандартизувати результати за допомогою Z-оцінок для уніфікації показників та визначення

рівнів виразності особистісних факторів і дистинктивної поведінки;

– виявити статистично значущі зв'язки між рівнями прояву дистинктивної поведінки та рівнями виразності особистісних факторів і типів акцентуацій;

– здійснити психологічну інтерпретацію результатів з метою визначення особистісних чинників, що зумовлюють прояв дистинктивної поведінки у студентів технічного профілю.

Виклад основних результатів дослідження.

Динамічні суспільні зміни й посилення індивідуалістичних тенденцій актуалізують потребу у вивченні психологічних чинників, які забезпечують здатність людини до критичного та автономного мислення, ініціативності, рефлексивності, самостійності та відстоюванні власної позиції. Ці якості становлять основу дистинктивної поведінки, що розглядається як форма соціальної активності особистості, спрямована на підкреслення власної унікальності та самобутності через індивідуальний стиль самовираження, який може відрізнятися від усталених соціальних норм і очікувань [2].

Одним із провідних чинників прояву дистинктивної поведінки є особистісна детермінація, що поєднує систему індивідуально-типологічних характеристик, які зумовлюють варіативність стилів поведінки, способів самовираження та індивідуальних форм самореалізації в соціальному середовищі. Особистісна детермінація в структурі дистинктивної поведінки відображає здатність індивіда зберігати внутрішню свободу та самобутність у процесі соціальної взаємодії, що зумовлює підтримання власної індивідуальності та незалежність від соціальних стереотипів і зовнішнього тиску.

Для діагностики особистісної детермінації дистинктивної поведінки було вибрано методики, що забезпечують комплексне вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості. 16-факторний опитувальник Р. Кеттела [3] дає змогу оцінити базові особистісні риси, які визначають

інтелектуальний потенціал, емоційну стабільність, соціальну сміливість, самоконтроль, відкритість до нового досвіду, тобто ті характеристики, які визначають схильність особистості до прояву дистинктивної поведінки.

Методика дослідження акцентуацій характеру К. Леонгарда – Х. Шмішека [5] використана для виявлення домінантних типів акцентуацій, які відображають провідні тенденції поведінки та емоційного реагування особистості, що можуть слугувати психологічним підґрунтям проявів дистинктивної поведінки. Поєднання цих двох інструментів дозволило дослідити, як індивідуально-типологічні характеристики та структурні особливості характеру впливають на прояв дистинктивної поведінки.

З метою структуризування емпіричного матеріалу та узгодження методик дослідження було укладено емпіричну карту, яка відображає систему показників, пов'язаних із компонентом особистісної детермінації дистинктивної поведінки. У контексті цієї статті представлено фрагмент емпіричної карти, що охоплює показники саме цього компонента, та методики, використані для їх діагностики (табл. 1).

Подані в таблиці показники відображають систему змінних, що розглядалися як складники компонента особистісної детермінації дистинктивної поведінки. Вони стали основою для подальшого емпіричного аналізу, спрямованого на виявлення взаємозв'язків між рівнями особистісних характеристик та рівнями прояву дистинктивності.

З метою подолання різномірності шкал оцінювання, характерної для використаних психодіагностичних методик, результати дослідження були стандартизовані за допомогою Z-оцінок. Такий підхід дав змогу уніфікувати індивідуальні показники, відображаючи їх як відхилення від середнього значення вибірки в одиницях стандартного відхилення, що забезпечило можливість порівняння результатів, отриманих за різними інструментами. Використання стандартного відхилення як критерію для виокремлення рівнів є загальноприйнятим

Таблиця 1

Фрагмент емпіричної карти дослідження особистісної детермінації дистинктивної поведінки

Компонент: Особистісна детермінація	Показники	Методики дослідження
Сукупність індивідуально-типологічних особливостей особистості зокрема: (самооцінка, риси характеру тощо), які потенційно можуть впливати на варіативність та особливості прояву дистинктивної поведінки особистості	Інтелектуальний потенціал; емоційна стабільність; домінантність і лідерство; нормативність і відповідальність; соціальна сміливість; емпатійність у міжособистісних стосунках; довіра до інших; практичність і мрійливість мислення; тактовність і прямолінійність у спілкуванні; емоційна напруга і тривожність; відкритість до нового досвіду; соціальна автономність; самоконтроль і самодисципліна; внутрішня напруженість і стресостійкість; активність, оптимізм; ригідність, образливість; чутливість, співпереживання; акуратність, сумлінність; невпевненість, сором'язливість; егоцентризм, потреба у визнанні; мінливість настрою, емоційна нестабільність; імпульсивність, дратівливість; замкнутість, песимізм; ентузіазм, захопленість	16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела (фактори В, С, Е, G, Н, І, L M, N, O, Q1, Q2, Q3, Q4; Методика акцентуації характеру Х. Шмішека (гіпертимний, застряглий, емотивний, педантичний, тривожний, демонстративний, циклотимічний, збудливий, дистимічний, екзальтований типи)

у психометричних дослідженнях і застосовується, зокрема, у роботах І.В. Пономаренко [7], О.І. Крошки [4], І.О. Нагаєвської [6] та О.О. Віговської [1]. На основі стандартизованих результатів було визначено інтегральний рівень прояву дистинктивної поведінки для кожного досліджуваного. Межі рівнів (низький, помірний, високий) визначалися з урахуванням стандартного відхилення (σ) від середнього значення (M): результати нижче ($M - 0,5\sigma$) трактувалися як низький рівень, у межах ($M \pm 0,5\sigma$) – як помірний, а вище ($M + 0,5\sigma$) – як високий. Такий підхід забезпечив статистичну обґрунтованість та об'єктивність інтерпретації отриманих результатів.

Для визначення рівнів виразності особистісних факторів і акцентуацій використовувалися інтерпретаційні межі, подані в ключах до відповідних методик. Зокрема, у 16-факторному опитувальнику Р. Кеттелла рівні оцінювалися за стеновою шкалою (1–3 – низький, 4–6 – середній, 7–10 – високий рівень виразності). У методиці акцентуацій характеру К. Леонгарда – Х. Шмішека рівні визначалися за кількістю набраних балів: 0–12 балів – низький рівень виразності, 13–18 – середній, 19–24 – високий.

Таким чином, отримані стандартизовані показники та визначені рівні виразності особистісних факторів і акцентуацій дали змогу перейти до наступного етапу аналізу – виявлення взаємозв'язків між індивідуально-психологічними характеристиками та рівнем прояву дистинктивної поведінки. Для перевірки статистично значущих зв'язків між цими показниками було здійснено розподіл досліджуваних за відповідними рівнями та проведено аналіз із використанням χ^2 -критерію Пірсона. Отримані результати подано в узагальненій таблиці 2.

Отримані дані (табл. 2) демонструють статистично значущі зв'язки між низкою особистісних факторів і рівнем дистинктивної поведінки, що дає підстави для подальшого детального аналізу кожного з них.

Фактор В (високий – низький інтелект). Виявлений зв'язок ($\chi^2 = 110,775$; $p < 0,001$) показує, що інтелект виступає важливою когнітивною основою

дистинктивної поведінки. Студенти з високими показниками за фактором В інтелектуального потенціалу частіше виявляють дистинктивну поведінку, що в професійному контексті виражається у творчому підході до технічних завдань і прагненні до новаторства. Такий рівень інтелекту сприяє усвідомленню власної індивідуальності, внутрішньої незалежності та здатності діяти, керуючись особистими переконаннями, а не соціальними шаблонами. Натомість особи з низьким рівнем інтелекту схильні до буквального мислення та конформності, що знижує ймовірність дистинктивних проявів. Отже, високий рівень інтелекту сприяє тому, що студенти частіше виявляють дистинктивність, демонструючи незалежність мислення, креативність і здатність до нетривіальних рішень у навчально-професійній діяльності.

Фактор С (емоційна стійкість – емоційна нестійкість). Статистично значущий зв'язок ($\chi^2 = 20,853$; $p < 0,001$) свідчить, що емоційна стабільність виступає важливою умовою прояву дистинктивної поведінки у студентів. Особи з високими показниками за фактором С відзначаються врівноваженістю та внутрішньою стабільністю. Високий рівень емоційної стабільності сприяє дистинктивній поведінці, яка виявляється в стабільній саморегуляції та здатності дотримуватися власної моделі поведінки. На відміну від них, студенти з низькою емоційною стійкістю менш схильні до проявів дистинктивності, оскільки емоційна нестабільність і підвищена напруженість роблять їх поведінку імпульсивною, залежною від зовнішніх обставин і думок інших. Таким чином, емоційна стійкість виступає важливою передумовою дистинктивної поведінки, оскільки забезпечує внутрішню рівновагу та впевненість у власних рішеннях навіть за умов емоційного напруження.

Фактор Е (домінантність – підпорядкованість). Виявлена залежність ($\chi^2 = 20,727$; $p < 0,001$) свідчить, що середній рівень домінантності у студентів є сприятливим для прояву дистинктивної поведінки. Особи із середнім рівнем домінантності за

Таблиця 2

Статистично значущі зв'язки між рівнями виразності факторів особистості (за Р. Кеттелом) та рівнями прояву дистинктивної поведінки

Фактор Р. Кеттелла	Психологічний зміст	χ^2	p
В Високий – низький інтелект	Інтелектуальний потенціал	110,775	<0,001
С Емоційна стійкість – нестійкість	Емоційна стабільність	20,853	<0,001
Е Домінантність – підпорядкованість	Домінантність і лідерство	20,727	<0,001
Г Нормативність – імпульсивність	Нормативність і відповідальність	58,171	<0,001
Н Сміливість – боязкість	Соціальна сміливість	22,513	<0,001
І Чутливість – жорсткість	Емпатійність у міжособистісних стосунках	11,902	0,018
М Мрійливість – практичність	Практичність і мрійливість мислення	11,545	0,021
Н Дипломатичність – прямолінійність	Тактовність і прямолінійність у спілкуванні	14,092	0,007
Q1 Радикалізм – консерватизм	Відкритість до нового досвіду	27,883	<0,001
Q2 Нонконформізм – конформізм	Соціальна автономність	11,542	0,021
Q3 Високий – низький самоконтроль	Самоконтроль і самодисципліна	93,207	<0,001
Q4 Напруженість – розслабленість	Внутрішня напруженість і стресостійкість	11,390	0,023

фактором Е схильні до лідерства, активного самовираження, упевненості та ініціативності без проявів надмірної авторитарності, що зумовлює прояв дистинктивної поведінки – упевненого відстоювання власної позиції, відповідальності за рішення й здатності протистояти соціальному тиску. Підпорядковані й залежні від соціального схвалення студенти менш схильні до дистинктивності, оскільки орієнтуються на зовнішні норми, уникають конфліктів і характеризуються переважно конформною поведінкою. Отже, середній рівень домінантності у здобувачів освіти формує сприятливе підґрунтя для дистинктивності, оскільки поєднує впевненість, ініціативність і соціальну адекватність.

Фактор G (висока нормативність поведінки – низька нормативність поведінки). Статистично значущий зв'язок ($\chi^2 = 58,171$; $p < 0,001$) показує, що висока нормативність може поєднуватися з виразними дистинктивними проявами у здобувачів освіти. Йдеться не про конформізм як підпорядкування соціальним нормам, а про моральну автономію, що ґрунтується на інтеріоризації соціальних норм. Такі студенти діють згідно з власними переконаннями, які узгоджуються з етичними принципами суспільства, виявляючи самодисципліну та соціальну відповідальність. Дистинктивна поведінка тут виступає формою моральної самореалізації, коли прагнення до індивідуальності не суперечить суспільним цінностям. Натомість низька нормативність (байдужість до норм і правил) пов'язана з найменшими проявами дистинктивності, оскільки така позиція зумовлює відсутність стійких внутрішніх моральних орієнтирів і схильність діяти під впливом емоцій, що робить поведінку непослідовною та залежною від зовнішніх впливів. Отже, нормативність поведінки виступає регуляторним чинником дистинктивності, забезпечуючи усвідомлене відстоювання власних переконань у межах соціально прийнятних норм.

Фактор H (сміливість – боязкість). Виявлений взаємозв'язок ($\chi^2 = 22,513$; $p < 0,001$) свідчить, що сміливість формує емоційно-вольове підґрунтя дистинктивної поведінки. Студенти з високими показниками цього фактора вирізняються зниженою чутливістю до загрози та невдач, що дозволяє їм діяти впевнено в умовах невизначеності чи соціального тиску. Їм притаманна готовність виходити за межі звичних моделей поведінки, висловлювати власну думку без страху осуду, а толерантність до ризику підтримує сталі прояви дистинктивності в соціальному середовищі. Натомість боязкість характеризується підвищеною чутливістю до потенційних загроз, схильністю уникаати ризику, що обмежує прояви дистинктивної поведінки. Така молодь частіше демонструє обережність, невпевненість у власних рішеннях і надмірну орієнтацію на зовнішнє схвалення. Прагнення до передбачуваності та психологічного комфорту знижує готовність діяти ініціативно чи відходити від загальноприйнятих норм. Таким чином, сміливість є внутрішнім каталізатором дистинктивної поведінки, який за-

безпечує впевненість і готовність до нестандартних дій, тоді як боязкість обмежує ці прояви через схильність до уникання.

Фактор I (чутливість – жорсткість). Виявлено статистично значущий зв'язок ($\chi^2 = 11,902$; $p = 0,018$), який вказує на те, що жорсткість як особистісна риса підтримує дистинктивні прояви, що проявляється в раціональності, практичності та рішучості. У межах дистинктивної поведінки жорсткість виявляється як здатність діяти логічно та об'єктивно, не піддаючись емоційному впливу чи зовнішньому тиску. Натомість чутливість пов'язана з підвищеною сенситивністю, витонченістю та прагненням до гармонії, які можуть послаблювати прояви дистинктивності. Такі студенти схильні уникаати конфліктів, зберігати емоційну рівновагу та емпатійність у міжособистісних стосунках і частіше узгоджують власні рішення з очікуваннями оточення, що знижує рівень дистинктивної поведінки. Отже, жорсткість як показник раціональності й об'єктивності сприяє проявам дистинктивності, тоді як чутливість, орієнтована на м'якість, вишуканість і тонкість сприйняття, знижує їх інтенсивність.

Фактор M (мрійливість – практичність). Було встановлено статистично значущу залежність ($\chi^2 = 11,545$; $p = 0,021$), яка свідчить, що мрійливість як вираз внутрішнього механізму особистості виступає психологічним підґрунтям дистинктивної поведінки. Саме середній рівень мрійливості у студентів забезпечує баланс між творчою уявою й раціональною оцінкою дійсності, поєднуючи креативність із розсудливістю у процесі прийняття рішень та демонструючи творчу індивідуальність і готовність до новаторських рішень. Надмірна практичність, характерна для осіб із низькими показниками, знижує рівень дистинктивності, оскільки спрямовує здобувачів освіти на дотримання соціальних стандартів, уникання ризику та обмеження творчої ініціативи. Отже, у студентів помірна мрійливість формує основу дистинктивної поведінки, тоді як переважання практичності спрямовує їх до нормативності та знижує рівень особистісної самобутності.

Фактор N (дипломатичність – прямолінійність). Виявлено статистично значущий зв'язок ($\chi^2 = 14,092$; $p = 0,007$), який свідчить, що прямолінійність як особистісна характеристика, пов'язана з природністю, безпосередністю та соціальною відкритістю, виступає психологічною передумовою дистинктивної поведінки. Студенти з низьким рівнем вираженості цього фактора вирізняються автентичністю в спілкуванні, комунікабельністю, щирістю, прямоотою у взаємодії, що поєднується з відсутністю надмірного самоконтролю. Надмірна дипломатичність і тактовність, засновані на стриманості й раціональності, зменшує прояви дистинктивності через прагнення до адаптивності та уникання суперечностей. Отже, прямолінійність як прояв особистісної відкритості та природності сприяє вираженню дистинктивної поведінки, тоді як надмірна дипломатичність стримує її прояви.

Фактор Q1 (радикалізм – консерватизм). Установлено статистично значущий зв'язок ($\chi^2 = 27,883$; $p < 0,001$), який свідчить, що студенти з середнім рівнем радикалізму частіше демонструють дистинктивну поведінку. Для них характерна послідовність, настороженість, принциповість і стійкість особистих поглядів. Студенти з такими показниками поєднують відкритість до нового досвіду з критичним ставленням до інформації та толерантністю до суперечностей. Натомість надмірний радикалізм, що переходить у заперечення соціальних норм, може набувати деструктивних рис, тоді як консерватизм, що орієнтований на стабільність, передбачуваність і дотримання усталених принципів, обмежує вираження дистинктивності. Консервативні студенти уникають інновацій і дотримуються традиційних підходів, що сприяє формуванню ригідного мислення та послаблює прояви дистинктивності. Отже, саме середній рівень радикалізму сприяє конструктивним формам дистинктивності, тоді як крайні полюси цього фактора знижують її прояви.

Фактор Q2 (нонконформізм – конформізм): Виявлено залежність ($\chi^2 = 11,542$; $p = 0,021$), яка свідчить, що студенти з високим і середнім рівнем нонконформізму характеризуються самостійністю, внутрішньою незалежністю та схильністю покладатися лише на власну думку. Такі здобувачі освіти не схильні до сліпого прийняття групових норм, а, навпаки, прагнуть діяти відповідно до особистих цінностей і переконань. Вони здатні залишатися незалежними в соціальних ситуаціях, приймати обдумані рішення та нести за них відповідальність, що підкреслює вираженість дистинктивних проявів. Натомість високий рівень конформізму характеризується залежністю від думки групи, потребою в соціальному схваленні та схильністю уникати самостійних рішень. Такі студенти орієнтуються на громадську думку та схильні діяти відповідно до очікувань оточення, що забезпечує адаптивність і прийняття в групі, але водночас обмежує прояви індивідуальності. Їхня поведінка часто має пристосувальний характер, спрямований на збереження гармонії у взаєминах та прагнення до зовнішнього схвалення, що своєю чергою послаблює вираженість дистинктивної поведінки. Таким чином, дистинктивна поведінка більшою мірою притаманна нонконформним особистостям, які здатні зберігати незалежність мислення та дій, не піддаючись зовнішньому тиску соціального середовища.

Фактор Q3 (високий самоконтроль – низький самоконтроль). Отримані результати ($\chi^2 = 93,207$; $df = 4$; $p < 0,001$) свідчать про наявність статистично значущого зв'язку між рівнем самоконтролю та вираженістю дистинктивної поведінки. Студенти з високим і середнім рівнем самоконтролю відзначаються розвинутою самодисципліною, здатністю контролювати власні емоційні та поведінкові реакції, реалізовувати власні наміри, що сприяє формуванню стійкої індивідуальної позиції та прояву дистинктивності. Натомість низький рівень самоконтролю, що характеризується імпульсивністю, схильністю до емоційних коливань та хаотичністю поведінки, знижує прояви дистинктивної поведінки, оскільки зумовлює нестійкість особистісної позиції та перешкоджає самовираженню. Таким чином, високий рівень самоконтролю виступає внутрішнім регулятором дистинктивної поведінки, сприяючи її усвідомленому, контрольованому та цілеспрямованому прояву.

Фактор Q4 (напруженість – розслабленість). Виявлено статистично значущий зв'язок ($\chi^2 = 11,390$; $p = 0,023$), який свідчить, що дистинктивна поведінка спостерігається у студентів із середнім і частково з високим рівнем напруженості. Помірна напруженість відображає оптимальний емоційний тонус, внутрішню зібраність і стресостійкість, що забезпечує ефективну саморегуляцію та помірну активність. Такі здобувачі освіти зазвичай мають достатньо внутрішньої мотивації до досягнень, але без надмірного психічного чи емоційного виснаження, що дозволяє їм підкреслювати власну своєрідність у соціальній взаємодії. Високий рівень напруженості, що супроводжується емоційною перезбудженістю, фрустрованістю та внутрішнім неспокоєм, так само як і низький рівень (розслабленість), проявлений у байдужості, низькій мотивації та відсутності прагнення до змін, знижує ймовірність дистинктивних проявів. Отже, середній рівень напруженості забезпечує оптимальні умови для прояву дистинктивності, тоді як надмірна напруженість чи розслабленість знижують її прояви.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що дистинктивність є результатом взаємодії комплексу індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Наступним етапом дослідження стало вивчення взаємозв'язку між типами акцентуацій характеру та проявами дистинктивної поведінки, узагальнені результати подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Статистично значущі зв'язки між рівнями виразності типів акцентуацій характеру (за К. Леонгардом – Х. Шмішеком) та рівнями прояву дистинктивної поведінки

Тип акцентуації	Психологічний зміст	χ^2	p
Гіпертимний	Активність, оптимістичність, ініціативність, комунікабельність	13,547	0,009
Тривожний	Невпевненість, обережність, схильність до самокритики	13,461	0,009
Дистимічний	Серйозність, замкненість, схильність до песимізму	39,345	<0,001
Педантичний	Відповідальність, акуратність, схильність до контролю і порядку	26,858	<0,001
Демонстративний	Егоцентричність, емоційність, прагнення визнання і уваги	35,064	<0,001

Результати χ^2 -аналізу для гіпертимного типу показують статистично значущий взаємозв'язок ($\chi^2 = 13,547$; $p = 0,009$), який свідчить, що у студентів технічних спеціальностей середній і високий рівні гіпертимного типу частіше поєднуються з високим рівнем прояву дистинктивної поведінки, що узгоджується з притаманними цьому типу активністю, оптимізмом, ініціативністю та комунікабельністю. Натомість у студентів із низьким рівнем гіпертимності ймовірність прояву високого рівня дистинктивності є нижчою.

Для тривожного типу акцентуації встановлено залежність ($\chi^2 = 13,461$; $p = 0,009$), яка свідчить, що у студентів технічних спеціальностей низький рівень тривожності частіше поєднується з високим рівнем прояву дистинктивної поведінки, що узгоджується з меншою схильністю до сором'язливості та самознецінення. Підвищений рівень виразності тривожного типу (невпевненість, образливість, тенденція до покірності) знижує ймовірність високого рівня дистинктивності.

Аналіз за χ^2 -критерієм для дистимічного типу акцентуації показав наявність значущої залежності ($\chi^2 = 39,345$; $p < 0,001$), згідно з якою в здобувачів освіти технічних спеціальностей нижча виразність дистимічних рис частіше поєднується з високим рівнем прояву дистинктивної поведінки, тоді як підвищена дистимічність (пасивність, схильність до песимізму, замкнутість, знижена контактність) супроводжується зменшенням проявів дистинктивної поведінки.

За педантичним типом акцентуації виявлено статистично значущу залежність ($\chi^2 = 26,858$; $p < 0,001$), яка свідчить, що у здобувачів освіти середня виразність педантичних рис частіше поєднується з високим рівнем прояву дистинктивної поведінки, що узгоджується з типовими для цього типу рисами – сумлінністю, акуратністю та відповідальністю. За високого рівня педантичності також спостерігається високий рівень дистинктивності, хоча підвибірка мінімальна, тоді як зі зниженням рівня педантичності ймовірність високого рівня дистинктивної поведінки зменшується.

Статистичний аналіз ($\chi^2 = 35,064$; $p < 0,001$) підтвердив наявність значущої залежності між рівнем виразності демонстративного типу акцентуації та рівнем прояву дистинктивної поведінки. Найчастіше високий рівень дистинктивної поведінки поєднується із середньою виразністю демонстративних рис, що свідчить про оптимальну реалізацію таких характеристик, як ініціативність, егоцентричність, емоційна експресивність і прагнення до визнання. За високої демонстративності це поєднання трапляється рідше, що може свідчити про переважання зовнішньоорієнтованих форм поведінки над внутрішньомотивованими проявами дистинктивності. Натомість за низької виразності демонстративних рис спостерігається найменша частота високих проявів дистинктивної поведінки, що зумовлено нижчим рівнем потреби в самовираженні та соціальному визнанні.

Висновки. Результати дослідження показали, що особистісні риси та типи акцентуацій характеру суттєво впливають на рівень дистинктивної поведінки здобувачів вищої освіти технічних спеціальностей. Вищі показники за факторами В (інтелект), С (емоційна стійкість), Н (сміливість), Q3 (самоконтроль), Q1 (радикалізм) і Q2 (нонконформізм) пов'язані з більшою виразністю дистинктивності, тоді як високі рівні тривожного та дистимічного типів – зі зниженням її проявів. Помірні значення за факторами Е, G, I, M, N і Q4 свідчать про їх врівноважувальну роль у структурі дистинктивної поведінки. Гіпертимний і демонстративний типи акцентуацій сприяють активнішому самовираженню, тоді як надмірна тривожність і дистимічність його обмежують. Таким чином, дистинктивна поведінка студентів технічного профілю зумовлена комплексом взаємопов'язаних особистісних детермінант.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віговська О.О. Якість життя як умова конструктивного самозбереження особистості : дис. канд. психол. наук : 19.00.01 ; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2016. 235 с. URL: <https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/Vigovska-O.O.-dysertatsiya.pdf>
2. Гаваза Л.В. Дистинктивна поведінка як психологічний феномен. *Habitus*. 2023. Вип. 45. С. 110–114. DOI: 10.32782/2663-5208.2023.45.18.
3. Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу : метод. посіб. / О.М. Кокун та ін. ; Міністерство оборони України, НДЦ гуманіт. проблем ЗСУ. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2012. 433 с.
4. Крошка О.І. Психологічні особливості емоційно-оцінного ставлення особистості до себе : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології». Одеса, 2010. 209 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0410U001458>
5. Шмішек Х. Методика дослідження акцентуації характеру ; Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Київ, 2018. 6 с. URL: <https://psy.kpi.ua/wp-content/uploads/2018/09/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%E2%84%96-1.-%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80.pdf>
6. Нагаєвська І.О. Психологічні умови розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2016. 238 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19342/1/Disertacia%20Nagaevska.pdf>
7. Пономаренко І.В. Психологічні особливості професійного благополуччя працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій : дис. ... д-ра філософії : 053 Психологія ; Нац. ун-т цивіл. захисту України. Черкаси, 2024. 290 с.

Стаття надійшла у редакцію: 30.10.2025

Стаття прийнята: 14.10.2025

Опубліковано: 08.12.2025